

СЕРІЙНІ ВИДАННЯ 1930-х рр. З ПРОБЛЕМ ШКІЛЬНИЦТВА Й ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ

Наталія Рибчинська

науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

Проаналізовано дев'ять серій книг науково-освітнього характеру з репертуару львівських видавництв 30-х рр. ХХ ст.: «Видання Товариства “Просвіта”», «Бібліотека “Життя і Знання”», «Науково-популярна бібліотека товариства “Просвіта”», «Підручна освітня бібліотека», «Видавництво “Самоосвіта”»; «Бібліотека “Української Школи”», «Видавництво “Для школи і дому”», «Діточа бібліотека», «Популярна бібліотека».

Ключові слова: *видавничий репертуар, серія книг, серійне книговидання, науково-популярна література, «Просвіта», «Самоосвіта».*

In article nine scientific-educational book series from the repertoire of the Lviv publishing houses of 30th of XX st. are analysed: «Edition of Society “Prosvita”», «Library “Zhyttia i Znannia”», «Popular Scientific Library of Society “Prosvita”», «Popular scientific library of Education», Publishing «House “Samoosvita”»; «Library of «Ukrainian School», Publishing «House “For School and House”», «Children Library», «Popular Library».

Keywords: *publishing repertoire, book series, serial book industry, scientific-popular literature, «Prosvita», «Samoosvita».*

Проанализированы девять серий книг научно-образовательного характера из репертуара львовских издательств 30-х гг. ХХ в.: «Издания Общества “Просвіта”», «Библиотека “Життя і Знання”», «Научно-популярная библиотека Общества “Просвіта”», «Подручная образовательная библиотека», «Издательство “Самоосвіта”»; «Библиотека “Української Школи”», «Издательство “Для школи і дому”», «Діточа бібліотека», «Популярная библиотека».

Ключевые слова: *издательский репертуар, серия книг, серийное книгоиздание, научно-популярная литература, «Просвіта», «Самоосвіта».*

Важливим чинником успішної діяльності видавництв є наявність у їхньому репертуарі книжкових серій, що зумовило значний інтерес дослідників до серійних видань. Ряд студій присвячено сучасному серійному книговиданню. Як вияв видавничої

культури вивчали серію Д. Кусько й С. Пліхтяк, заакцентувавши увагу на серіях гуманітарного характеру, що виходили в 90-х рр. ХХ ст. [28]. Типо-видові особливості серій та головні тенденції їх функціонування на сучасному етапі розглянула Н. Зубко [18]. Роль серій у формуванні різновекторних документних потоків в інформаційному просторі досліджували Е. Огар та М. Процик на прикладі сучасних науково-популярних серій [37]; А. Радченко й О. Вакаренко — на прикладі академічних серій [42]. Н. Любовець висвітлила історію виникнення і видання в дореволюційній Росії, СРСР та Україні біографічних серій, зокрема «Жизнь замечательных людей», «Життя славетних», «Уславлені імена» [36]. Т. Дубова досліджувала біографічний жанр у науково-популярних серіях українських видавництв Львова 20–30-х рр. ХХ ст. [13].

Одній конкретній серії видань присвячені студії І. Степової [52], яка проаналізувала видавничу серію «Театральна Бібліотека», що виходила в 1898–1914 рр. накладом і друком М. Білоуса в Коломиї. С. Венгринович [Софія Когут] зосередила увагу на літературній серії книг «Дажбог» Є.-Ю. Пеленського (Львів, 1932–1935) [6].

У пропонованій статті здійснено огляд книжкових серій науково-освітнього характеру, що виходили у Львові у 30-х роках ХХ ст., переважно видання 1930–1935 рр. Частково цей напрям серійного книговидання, зокрема серії «Діточа Бібліотека» і «Популярна Бібліотека», досліджувала науковий співробітник ЛННБ України ім. В. Стефаніка Л. Кусий*, вивчаючи діяльність М. Таранька як видавця дитячої літератури у 20–30-х рр. ХХ ст. [26; 27]. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що виявлені в репертуарах львівських видавництв дев'ять серій ще не були предметом комплексного вивчення і детального аналізу.

Відповідно до дефініції у чинному державному стандарті України, серією будемо вважати «видання, однотипово оформлене, що включає сукупність томів, об'єднаних спільністю задуму, тематики, цільовим або читацьким призначенням». [7, с. 12]. Для виявлення таких серій доцільно було дослідити передовсім друковану продукцію культурно-освітніх і учительських товариств, які зробили вагомий внесок у справу видання педагогічної та

* Висловлюємо подяку Л. Кусий за надану бібліографічну інформацію.

науково-популярної літератури для дітей і дорослих. Добір матеріалу для статті здійснювався з кількох бібліографічних джерел, насамперед із бібліографічної бази даних, сформованої у відділі наукової бібліографії ЛННБ України ім. В. Стефаніка для багатотомного бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939». Також були використані матеріали другого видання бібліографічного покажчика видань Товариства «Просвіта» у Львові [9]. Окремі відомості почерпнуті з монографії І. Зуляка [19], а також публікацій О. Зарічного [17], Д. Герцюка [8], О. Боднар [5].

Помітне місце серійні видання посідали в репертуарі найвідомішого на західноукраїнських землях культурно-освітнього товариства «**Просвіта**» [9, с. 499]. На початку 30-х років через фінансові проблеми видавнича діяльність «Просвіти», якій завжди надавали великого значення, помітно підупала. Тому у травні 1933 р. Головний Виділ товариства на чолі з Іваном Бриком прийняв ухвалу щодо активізації книговидавничої політики. Від 1934 р. Товариство відновило регулярний випуск так званих «місячних» книжок для народу. Раніше ці видання члени товариства отримували безкоштовно в рахунок своїх членських вкладок, і такий спосіб розповсюдження в умовах відсутності української книготорговельної мережі, на думку Л. Головатой, був особливо ефективним [9, с. 7]. З огляду на важкий фінансовий стан Головний Виділ товариства, на пропозицію видавничої комісії, у 1918 р. ліквідував систему обов'язкового розсилання місячних книжок. Натомість при їх купівлі члени Товариства отримували 25 % знижки [19, с. 323]. Аби пожвавити видавничий процес і оновити репертуар, Головний Виділ оголосив конкурс на місячні книжки, обіцяючи авторам-переможцям гонорар у розмірі 56-60 злотих за друкований аркуш [25, с. 2].

Місячні книжки з'являлись як чергові числа у серії «**Видання Товариства “Просвіта”**», що була відкритою і мала реєстраційний характер. Упродовж 1930–1935 рр. у серії вийшло **59 чисел**, серед них історичні повісті й оповідання, художні твори з народного побуту, біографічні нариси та ін. Чимало видань призначалось для внутрішнього використання активістами «Просвіти», зокрема звіти, реферати, інструкції, методичні поради, книготорговельні

каталоги тощо. В 1932 р. Степан Шах під псевдонімом Перський опублікував «Популярну історію товариства “Просвіта” у Львові» з численними ілюстраціями й світлинами діячів Товариства [56].

Шість нумерованих книг серії «Видання Товариства «Просвіта» окресленого періоду належали одночасно до серії **«Бібліотека “Життя і Знання”**», і були відбитками ґрунтовніших статей із однойменного часопису. Привертають увагу, зокрема, праці Івана Раковського [43], Івана Крип'якевича [25], Миколи Андрусяка [1]. А загалом у цій закритій підсерії упродовж 1927–1935 рр. вийшло 16 видань, причому в одинадцяти з них число серії не проставлене.

У 1934 р. спільно з кураторією фонду «Учітеся брати мої», заснованому в 1921 р., започатковано окрему серію **«Науково-популярна бібліотека товариства «Просвіта»** — щоквартальне видання, яке пропонувало читачам доступний виклад матеріалу з усіх ділянок життя. Щороку планувалось видавати по чотири книжки: дві з гуманітарних наук (історія, мова, література) і дві — з природничих. Насправді у 1934 р. вийшло п'ять книг, у 1935 р. — три, і ще по одній книзі з'явилося у 1936 і 1939 рр., отже, разом було опубліковано **12** видань. Однак у книготорговельних списках зазвичай у цій серії рекламували усі видання, які вийшли накладом фонду від 1921 р., тобто **36** книг. Вони не входили до реєстраційної серії «Видання Товариства «Просвіта», а склали самостійну серію. Книги були впізнаваними завдяки уніфікованій обкладинці із зображенням автопортрета Тараса Шевченка зі свічкою й написом старослов'янською «Учітеся брати мої!».

Найпомітнішими виданнями серії «Науково-популярна бібліотека товариства «Просвіта» в галузі природничих наук була праця Ростислава Єндика «Антропозольогічні прикмети українського народу» [14] і праця Євгена Храпливого «Сільське господарство Галицько-Волинських земель» [53]. Серед гуманітарних видань привертає увагу передовсім багатоілюстрований «Нарис історії українського театру в Галичині» Степана Чарнецького [54], який вміщував елементи науково-довідкового апарату: передмову Василя Сімовича, іменний покажчик і список ілюстрацій.

У 1938 р. започатковано серію **«Підручна освітня бібліотека»**, в якій вийшло перше і, на жаль, єдине число — «Порадник для бібліотекарів» Віталія Левицького [30]. Порадник складається з

чотирьох розділів, у яких автор подає не тільки загальні відомості про книгу й бібліотеку, а й практичні вказівки щодо впорядкування фонду, видачі книг користувачам, ведення необхідної документації. Вагомим доповненням до тексту є «Показчик літератури про книжку й бібліотеки», що налічує 90 бібліографічних записів. На це видання у журналі «Українська книга», що був спільним органом Бібліографічної комісії НТШ і Українського Товариства Бібліофілів у Львові, з'явилась фахова рецензія бібліотекознавця й педагога Степана Сірополка. Назвавши деякі недоліки праці, рецензент загалом рекомендував її як «корисну книжку для бібліотекарів просвітянських бібліотек» [46, с. 31]. Про неабияку вартість книги свідчить і те, що вона двічі перевидавалась: у 1941 р. і 1943 рр.

Отже, у 30-х рр. «Просвіта» формувала не тільки реєстраційну серію «Видання Товариства “Просвіта”», а й запроваджувала нові паралельні серії або підсерії. У книгах регулярно з'являлися повідомлення про поточні видання, умови їх купівлі та передплати, причому установам, кооперативам, а також членам і читальням «Просвіти» обіцяли знижку, а «розпродавцям» — винагороду [25, с. 2 обкл.]. Часто книги були прикрашені оригінальним логотипом із гаслом: «Навчім неписьменного! — Книжку до рук!». Окремі видання на обкладинці мали декоративну віньєтку із символічним зображенням жінки з факелом в одній руці та розгорнутою книгою у другій, що символізувала пробудження Галичини з допомогою просвіти.

Поруч із «просвітянськими» прагнули завоювати свій сегмент книжкового ринку видання **«Самоосвіти»**, що були важливим чинником видавничої і пропагандистської діяльності Української Соціалістично-Радикальної Партії. Члени УСРП організовували спеціальні освітні курси для навчання неписьменних, створювали вечірні та недільні школи, читальні, бібліотеки. Значну увагу у своїх культурно-освітніх програмах соціалісти-радикали приділяли самоосвіті. У 1930 р. за фінансової підтримки Українського Робітничого Союзу в США, яка, згідно з інформацією О. Зарічного, становила 500 доларів [17, с. 115], УСРП заснувала у Львові народний університет і видавництво «Самоосвіта» для провадження освітньої та виховної роботи серед українського населення.

Відомо, що народні університети успішно функціонували в Європі як ефективна форма організації навчання дорослих. За словами Д. Герцюка, це були «інституції відкритого типу, які не ставили перед тими, хто хоче здобути освіту, якихось вікових обмежень і пропонували для засвоєння систематизований обсяг знань із різних ділянок людського знання» [8, с. 43]. Отож народний університет «Самоосвіта» у Львові організував кореспонденційні курси навчання «шляхом підготовки, випуску і донесення до масового читача наукової і науково-популярної літератури з різних галузей людського знання» [8, с. 45]. «Самоосвіта» налічувала понад 40 співробітників, її редакторами були Матвій Стахів, Карло Коберський, Іван Лучишин, Євген Яворівський, Осип Навроцький.

Для досягнення своїх освітньо-виховних цілей видавництво у 1930 р. започаткувало серію книг під назвою «Самоосвіта». Анонсуючи цю серію, видавці наголосили, що прагнуть «дати всім самоосвітникам добрі, але невеликі за об'ємом підручники, з усіх ділянок знання, як необхідні для пересічно освіченої людини», які появлятимуться «щомісячно по одній книжочці в розмірі 32-40 сторін друку, прикрашені мапами і образками... писані науково, але притім легко, зрозуміло» [48, с. 4 обкл.]. Видавничі плани передбачали забезпечення загального і вищого курсу навчання. Задля отримання різнопланових знань вже на першому етапі, заплановано видрук книг, які б охопили науки про природу; логічні науки; технічні й фахові знання; науки про історію, суспільство і культуру.

Окреслені завдання успішно реалізовувались. Згідно з даними О. Зарічного, до серпня 1932 р. надруковано 33 книжки обсягом один-два аркуші кожна й накладами три-п'ять тисяч примірників. Автор констатував, що кількість постійних читачів, незважаючи на кризу, щораз збільшувалась і в серпні 1932 р. досягла 1467 осіб. Це засвідчило, що видавництво «Самоосвіта» «здобуває собі все ширший і глибший ґрунт в народі» і що «майже півтора тисячі людей по селах і в місті постійно і планово працюють над своєю освітою і очевидно свої здобутки знання передають своєму оточенню» [17, с. 117].

Видавнича діяльність «Самоосвіти» вирізнялась своєю планомірністю і достатньою стабільністю. Загалом упродовж 1930–1939 рр. видано **117 книжечок**, кожна з яких мала наклад від п'яти до

десяти тис. примірників. Властиво у 1935 р. «Самоосвіта» завершила свій загальний курс, опублікувавши **72 книги**. Для предметно-тематичної деталізації у серії було виокремлено 9 відділів: історичних наук (суспільно-історичних наук); політичних наук (суспільно-політичних наук); суспільного виховання; природничих наук; фахових наук; економічних наук (суспільно-економічних наук); математичних наук; відділ громадознавства (соціології і політичних наук); відділ порадників.

Започаткувала серію програмна книга Карла Коберського «Що таке самоосвіта і як до неї братися?», опублікована у Відділі порадників [22]. Автор обґрунтував необхідність постійного набуття і поглиблення знань через самоосвіту: «Все життя мусить людина навчатись, бо світ не стоїть на місці, наука йде вперед, вона приносить все щось нове і невидане досі» [22, с. 7]. Неабияку вартість мали практичні поради щодо вибору необхідної лектури, методики читання та засвоєння матеріалу, зокрема вміння його аналізувати й узагальнювати. К. Коберський опублікував ще декілька праць, здебільшого у Відділі економічних (суспільно-економічних) наук «Самоосвіти». У 1933 р. в переробці К. Коберського опубліковано працю Михайла Драгоманова «Історія політичних думок в старині й середніх віках», що належала до Відділу суспільно-історичних наук [12].

Цей відділ налічував найбільшу кількість видань. Тут вийшли друком праці, присвячені історії від стародавніх часів до нової доби, зокрема нариси з історії світової війни 1914–1918 рр. М. Стахіва [50; 51] та історії української революції 1917–1920 рр. О. Павліва (Білозерського) й М. Шаповала [38; 39; 40; 55]. Чимало книжок видано у відділі природничих наук, де в доступній формі подавались відомості з біології, хімії, географії, геології, фізики, астрономії. Як наголошували видавці, «всі книжки писані науковими силами», але в популярному викладі» [29, с. 4 обкл.]. Серед авторів — імена відомих українських громадсько-політичних діячів, учених й фахівців, зокрема письменника й журналіста Остапа Павліва (Білозерського), історика Матвія Стахіва, математика Івана Сітницького, мовознавця Василя Сімовича, інженера Василя Созанського, географа Ігоря Федіва, природознавця Едварда Жарського, лікарки Софії Парфанович та ін.

Найбільш затребувані книги перевидавалися із збереженням їхнього серійного числа. Окремо виділимо «Атляс «Самоосвіти», який вийшов трьома накладами: двічі у 1931 р., причому друге видання з'явилося після конфіскації першого накладу й змінило число серії із 16 на 21 [3], під яким було перевидане ще раз у 1934 р. Загалом у 1931–1935 рр. здійснено перевидання понад 20 книг «Самоосвіти», чимало з них вміщували виправлення й доповнення.

За словами видавців, кожна книжка «Самоосвіти» була готовим рефератом для просвітянина, кооператора або діяча «Рідної Школи» [16, с. 4 обкл.]. Вони запевняли, що в «Самоосвіті» можна знайти реферат на будь-яку науково-суспільну тему, і водночас застерігали, що «самоосвітній гурток не може вести курсів, коли не має книжок «Самоосвіти» [29, с. 4 обкл.]. Аби краще зорієнтувати читачів щодо змісту книги, подавали розлогі відомості, які належать до назви. Для прикладу назвемо книгу Іванни Блажкевич «Культурна людина» [4] з такою деталізацією назви: «Наука для старих, а особливо для молодих про те, як жити з людьми, як поводитися в гостях, на вулиці, в читальні і в товаристві, як одягатися і держати чистоту, як працювати для громади». Задля кращого засвоєння матеріалу він розподілявся у короткі, зручні розділи й підрозділи, перелік яких друкували перед текстом чи після нього під назвою «Що є в книжці?». Для закріплення прочитаного наприкінці вміщували контрольні запитання. Нерідко читачам радили пригадати зміст раніше виданих книг, щоб краще засвоїти новий матеріал.

Систематично на обкладинці книг подавалася рекламна інформація про поточні видавничі плани «Самоосвіти», умови і вартість передплати книг, причому робився наголос на доцільності придбання цілого річного комплекту. Видавці постійно нагадували: «В передплаті книжки дуже дешеві — окремо коштують дороще» [15, с. 4 обкл.], і річна передплата була дешевшою, ніж сума двох піврічних. Придбання кількох річних комплектів книг за попередні роки теж передбачало знижку. А при купівлі всіх шести річників, тобто всіх 72 книг, що становили загальний курс навчання, «Самоосвіта» дарувала ще 11 своїх видань, зокрема художні твори, що виходили у серії «Найкращі оповідання Самоосвіти» [29, с. 4 обкл.]. Намагаючись привернути увагу потенційних покупців, видавництво

використовувало рекламні гасла: «Самі передплатіть і других намовте!», «Приєднайте нових передплатників «Самоосвіти» серед своїх знайомих!», «Вчіться з книжок «Самоосвіти».

Реклама видань «Самоосвіти» регулярно з'являлася також у пресі й календарях цього періоду. Для прикладу, в «Історичному календарі-альманасі «Червоної Калини» на 1933 рік» [20, с. 170-171] реклама вміщена під заголовком у формі запитання «Як найдешевше здобути освіту?» з подальшою відповіддю: «Зложіть передплату на рік 1933 на видання «Самоосвіти». Також детально зазначено умови передплати книг і подано списки видань за 1930–1932 рр. Та, мабуть, найоригінальнішою була рекламна публікація-вірш «Криниця знання» у календарі «Комаря» на 1935 рік [21, с. 116], на яку звернули увагу Мирослав Бутрин та Ольга Антоник, досліджуючи календарі І. Тиктора [2, с. 168-169].

Село Жабчин світ дивує	Що зразу усім сусідам
Тай з того приводу,	Взірцем гарним стали?
Що культурні там всі люди,	А Жабчане відповіли:
Мов з іншого роду.	— Ніде правди діти,
— Деж здобули Ви культуру	Цю освіту ми здобули
Й розуму набрали,	З книг «Самоосвіти»!

Книги «Самоосвіти» були впізнаваними завдяки стандартному поліграфічному виконанню: малий формат (32°), використання типової обкладинки, яку задля здешевлення виготовляли з паперу. Автор першої обкладинки схований під криптонімом К. (можливо, це Едвард Козак?). Згодом обкладинки виготовляв Петро Обаль. Вони були підписані П. Обаль або криптонімом П. О.

Заслуговує на увагу видавнича діяльність, яку відповідно до положень своїх статутів, провадили **педагогічні товариства**, передовсім «Рідна Школа», «Учительська громада у Львові», «Взаїмна поміч українського вчителства». Кожна з названих учительських організацій мала власний періодичний орган, що висвітлював її організаційну роботу зокрема і розвиток українського шкільництва загалом. Вагоме місце у їхній видавничій діяльності займав випуск методичних посібників для вчителів, підручників українською мовою, науково-популярних книжок для дітей і молоді та іншої літератури. Однак помітних книжкових серій, які б успішно працювали

на імідж свого видавця, у репертуарах учительських товариств першої половини 30-х рр. не було. Виявити вдалося тільки одну серію у видавничій продукції станового товариства українських учителів середніх і вищих шкіл «**Учительська громада у Львові**», яке від 1930 р. очолював Володимир Радзикевич. На 1939 рік товариство, засноване у листопаді 1908 р., налічувало 490 членів, мало 12 філій і у 1925–1939 рр. видавало свій друкований орган «Українська Школа». Саме при цьому журналі у 1933–1937 рр. існувала відкрита науково-педагогічна серія для учителів «**Бібліотека “Української Школи”**», в якій вийшло загалом **п’ять книг**.

Виявом особистих наукових зацікавлень були дослідження українських гімназійних професорів: психолога Якіма Яреми «Дитячі переживання і творчість Шевченка зі становища психоаналізи» [60] та філолога Платона Лушпинського «Естетична аналіза поетичних творів» [35]. У 1934 р. надруковано дослідження відомого мовознавця, професора Українського Вільного Університету в Празі Степана Смаль-Стоцького «Концепція Шевченкової поеми «Сон» і її мистецьке переведення» [47].

Дві інші книги серії мали навчально-методичний характер. Праця польського педагога Юлія Сальоні «Нарис методики рідної мови» підготовлена для методичного Курсу української мови, організованого Кураторією Львівського Шкільного Округу в квітні 1933 р. [45]. У передмові до книги Ярослав Біленький зазначив, що виступ Сальоні, виголошений «проречисто й з глибоким знанням», мав великий успіх. Тому, на пропозицію учасників курсу, праця вийшла друком, опрацьована за стенограмою О. Панейка і в його ж перекладі українською мовою [45, с. 4].

«Програма навчання української мови в загальноосвітніх ліцеях» була останнім і, на нашу думку, найпомітнішим виданням цієї серії. У розробці програми взяли участь професори Я. Біленький, В. Радзикевич та М. Федусевич. Проект, який передбачав широке обговорення й дискусування вчителями української мови «на місцях, і на ширших сходах, зібраннях» для всебічного розгляду його навчальних можливостей, мав стати основою постійної програми навчання рідної мови [41, с. 4]. Адже викладання в ліцеї, як зазначалось у післямові, «вимагатиме від учителя української мови великих зусиль, праці над власною науковою приготовою, дбайливого

приготування лекційних матеріалів, щоб науку рідної мови поставити справді на високому рівні, оживити її та внести в неї нові думки» [41, с. 41].

За винятком одного числа, всі книги серії виготовила друкарня НТШ. Вони мали уніфіковане поліграфічне виконання і формат. Це були строгі академічні видання без ілюстративного матеріалу. Друге і третє числа на четвертій сторінці обкладинки вміщували книготорговельний список «Нові книжки бібліотеки «Української школи». Поліграфічно (інший формат і колір обкладинки) виділяється четвертий номер серії, відбиток із часопису «Ми», опублікований у Варшаві видавництвом «Варяг» й виготовлений у друкарні «А. В. С.».

В окреслений період продовжували існувати деякі серії, започатковані у 20-х рр. Зокрема, накладом книгарні НТШ упродовж 1930–1933 рр. вийшло **сім видань** серії під назвою «**Видавництво “Для школи і дому”**», яка друкувала художні твори українських і зарубіжних авторів. У попередні роки в цій серії було видано 11 книг, отже, загальна кількість опублікованих видань — **18 книг**, серед них твори М. Гоголя, Б. Грінченка, І. Нечуя-Левицького, С. Руданського, М. Костомарова, Ю. Опільського, Г. Квітки-Основ'яненка, О. Кобилянської, А. Чайковського та ін. Більшість книг вирізнялася солідним науково-критичним опрацюванням тексту. Чотири з них вийшли з передмовою та поясненнями Антона Крушельницького, п'ять — Івана Брика. Надалі окреслилась тенденція до скорочення або ж повного згортання наукового апарату книг.

Найбільшим за обсягом виданням серії став історичний роман про Богдана Хмельницького «Перед бурею», кожен із двох томів якого налічував по 400 сторінок. Твір Михайло Старицький написав наприкінці XIX ст., а згодом його донька Людмила Старицька-Черняхівська опрацювала для українського читача. Видавництво «Для школи і дому» видало цю книгу в перекладі Миколи Залізняка з примітками Івана Брика [49].

Окрасою серії став «Кобзар» Т. Шевченка у двох частинах [57; 58], який підготував до друку доктор Микола Сабат, класичний філолог, тодішній директор Академічної гімназії у Львові. Обидві частини вміщують передмову укладача, вступні пояснення до кожного твору із зазначенням його першодруку, наприкінці — розлогі примітки. В передмові вказано, що «кінцеву редакцію» видання

здійснив відомий літературознавець др. Ярослав Гординський. «Кобзар» був задекларований як повне видання у чотирьох томах, але після смерті М. Сабата в 1930 р., вочевидь, питання про наступні томи втратило актуальність.

Усі видання серії мають стандартну декоративну обкладинку, підписану криптонімом А. К., який, на нашу думку, використовував художник Андрій Коверко. На четвертій сторінці обкладинки вміщено логотип видавництва, який, можливо, так само є роботою згаданого митця. На третій сторінці обкладинки видавці регулярно подавали рекламу вже опублікованих книг серії під лаконічною назвою «Досі вийшли».

Тісний зв'язок із шкільництвом продемонструвало приватне видавництво «Світ Дитини» Михайла Таранька, який і сам був досвідченим педагогом. Від 1920 р. він видавав книжки у серії «**Діточка бібліотека**», що призначались для дітей віком від шести до 15 років. Крім художньої літератури, у цій серії час до часу з'являлися популярно-наукові твори, де в доступній формі подавались відомості з історичних, географічних, природничих наук. За словами Л. Кусий, яка докладно досліджувала діяльність М. Таранька, в таких виданнях, що становили приблизно 10 %, «об'єктом популяризації виступають окремі явища і поняття науки та культури, історичні події, біографії різних діячів, учених, винахідників, отож їх «можна розглядати, як літературу на допомогу освіти і самоосвіті» [26, с. 80].

Властиво у 30-х рр. означились кількісні та якісні зміни у виданнях серії «Діточка Бібліотека»: розширилася їх тематика й автура, зросла частка книг для дітей старшого віку. Для прикладу назвемо книги: «Відкриття Канади» А. Лотоцького [31], «В царстві Краплини Води» Д. Гриневич-Витанович [10], «Країна Фйордів» М. Ріпещького [44], «Серед цвітучого чаю» Ю. Шкрумеляка [59] та ін. У 1934–1935 рр. вийшла «Історія України для дітей» у чотирьох частинах, яку опрацював А. Лотоцький, з ілюстраціями Михайла Фартуха [32]. Від 1934 р. серія набула чіткої періодичності: щомісяця виходила нова книжечка. Оголошено річну й піврічну передплату зі знижками, що було стратегічно правильним кроком, так само як і систематична публікація на другій і третій сторінці обкладинок переліку уже надрукованих чисел серії.

У 1930 р. нарисом Дмитра Дорошенка «По рідному краю: (подорожні вражіння й замітки)» накладня Михайла Таранька започаткувала окрему серію — «**Популярна бібліотека**», обіцяючи видавати «ілюстровані книжечки, що подають конечні відомости з усіх галузей знання для кожного, хто бажає поширити свій світогляд і чогось хосенного навчитися» [11, с. 4 обкл.]. Планувалося щомісяця публікувати по одній книжечці обсягом 80-160 с. форматом в 1/8 друк. арк. Читачам обіцяли пільги за умови передплати на цілий рік, півроку чи квартал. Друга книжечка серії вмістила проспект «Популярної Бібліотеки» на 1930 рік, в якому задекларовано 12 назв творів, зокрема «Географія України» Б. Заклинського, «Як повстає книжка» Ю. Шкрумеляка, «Український театр» С. Чарнецького, «Історія українського мистецтва» М. Голубця та ін. [23, с. 2 обкл.]. Повідомлялось також, що «кожда книжечка в переплеті в ціле полотно зі золотими витисками на хребті коштує о 1 золотий дороще». У фондах ЛННБ України ім. В. Стефаніка маємо саме такий примірник книги відомого російського біолога Валеріана Лункевича «Життя первісного чоловіка та сучасних дикунів», що вийшла як третє число серії [34]. Ця книжка рекламувалася як «один із найкращих творів популярно-наукової літератури російської, в мистецькому українському перекладі Михайла Лотоцького... а її зміст пояснює 120 інтересних образків» [24, с. 2 обкл.].

На жаль, із заанонсованих 12 видань у 1930 р. вийшло тільки чотири. Крім уже згаданих творів Д. Дорошенка і В. Лункевича, надруковані біографічні нариси М. Лисенка [23] і М. Гоголя [24]. Остання, п'ята, книжечка — історичне оповідання А. Лотоцького «Смертне зілля» — з'явилась у 1937 р. [33].

Отже, ми розглянули дев'ять серій книг, які у першій половині 30-х рр. ХХ ст. були найпомітнішими виданнями у репертуарах культурно-освітніх і учительських товариств, приватних видавництв, партійних організацій. Ці серії, що формувались з огляду на спільне цільове і читацьке призначення, мали здебільшого однотипне поліграфічне виконання. Найменш презентабельною, на нашу думку, була серія книг «Бібліотека «Української Школи», яка не відіграла важливої ролі в лектурі вчителів, оскільки не мала чіткого плану провадження, цілеспрямованого добору видань, відповідної реклами.

Найбільш стабільною можна вважати видавничу діяльність «Самоосвіти», яка відповідно до своїх планів, за шість років опублікувала 72 книги, що склали закриту серію для загального курсу навчання за програмою народних університетів. Систематичне провадження серії із визначеною періодичністю, перевидання найбільш популярних книг було для видавців не тільки справою престижу, а й засобом здешевлення випуску окремих видань серії і скорочення витрат на рекламні акції, які проводились дуже грамотно і дієво. Шлях до серця читача видавці прокладали завдяки цікавій тематиці, вдало підібраній автурі, а шлях до його гаманця — через пільгову передплату і гнучку систему знижок.

1. *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства : (з портретами москвофільських діячів) / *Микола Андрусяк*. — Львів : видання Т-ва «Просвіта», 1935. — 79 с. : портр. — (Видання Товариства «Просвіта» ; чис. 810) (Бібліотека «Життя і Знання» ; чис. 15).
2. *Антоник О. В.* Типологічні особливості календарів Івана Тиктора / *О. В. Антоник, М. Л. Бутрин* // Поліграфія і видавнича справа. — Львів, 1996. — № 31. — С. 164-169.
3. Атляс «Самоосвіти» : збірник географічних мап, статистичних таблиць та краєвидів : для самонавчання і школи. — По конфіскаці новий наклад. — Львів : накладом Укр. Вид. спіл. „Громада”, 1931. — [8 арк., складених вдвоє] : іл., табл., карти. — (Видавництво «Самоосвіта» ; чис. 21).
4. *Блажкевич І.* Культурна людина : наука для старих, а особливо для молодих про те, як жити з людьми, як поводитися в гостях, на вулиці, в читальні і в товаристві, як одягатися і держати чистоту, як працювати для громади / написала *Іванна Блажкевич*. — Львів : накладом Укр. Вид. спілки «Громада», 1930. — 40 с. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільного виховання ; чис. 4).
5. *Боднар О.* Культурно-просвітня діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1923–1939) / *Ольга Боднар* // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Історія. — Тернопіль, 2010. — Вип. 2. — С. 131-135.
6. *Венгринович С.* Видавнича серія «Дажбог» Є.-Ю. Пеленського: історико-тематичний та культурологічний аспекти / *Софія Венгринович* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2006. — Вип. 14. — С. 132-143.

7. Видання. Основні види. Терміни та визначення : ДСТУ 3017–95. — Київ : Держстандарт України, 1995. — 47 с.
8. *Герцюк Д.* Народний університет «Самоосвіта» у Львові (1909-1939): організаційно-змістові аспекти діяльності / *Дмитро Герцюк* // *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XX wieku.* — Wrocław, 2015. — Т. 5 : Edukacja dorosłych w Polsce i na Ukrainie XIX-XXI w. — S. 43-53.
9. *Головата Л.* Товариство «Просвіта» у Львові (1868–1939) : покажчик видань / *Лариса Головата, Люба Суц, Ольга Бербєка* ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Від-ня «Наукова бібліографія і книгознавство». — 2-ге вид., випр. і допов. — Львів, 2008. — 520 с.
10. *Гриневич-Витанович Д.* В царстві Краплини Води : (оповідання про життя найдрібніших животин) / *Дарія Гриневич-Витанович.* — Львів : накладом Вид-ва «Світ Дитини», 1935. — 32с. : іл. — (Діточа Бібліотека ; кн. 167).
11. *Дорошенко Д.* По рідному краю : (подорожні вражіння й замітки) / *Дмитро Дорошенко.* — 2-ге вид., переробл. й допов. — Львів : накладом М. Таранька, 1930. — 156 с. : іл. — (Популярна Бібліотека ; кн. 1).
12. *Драгоманов М.* Історія політичних думок в старині й середніх віках : (як люди доходили до думок про свободу, рівність і право народу) / написав *Михайло Драгоманів* ; обробив для самоосвіти *К. Пушкар [Карл Коберський]*. — Яворів : накладом «Самоосвіти», 1933. — 48 с. : іл., портр. М. Драгоманова. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-політичних наук ; чис. 40).
13. *Дубова Т.* Біографічний жанр у науково-популярних серіях українських видавництв Львова 20–30-х рр. ХХ ст.: спроба книгознавчої систематизації / *Тетяна Дубова* // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* : [зб. наук. праць]. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 133-140.
14. *Єндик Р.* Антропозольгічні прикмети українського народу / *Ростислав Єндик.* — Львів : накладом фонду «Учітєся, брати мої», 1934. — 128 с. : іл. — (Науково-популярна бібліотека Товариства „Просвіта” ; чис. 16).
15. [*Жарський Е.*]. Людина і машина : (як збудоване людське тіло та як воно працює) / написав *А. Ожаревич.* — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада» у Львові, 1932. — 40 с. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ природничих наук ; чис. 32).
16. *Жарський Е.* Як повстає життя? : нарис біології. Ч. II / написав *Е. Жарський.* — [2-ге вид.]. — Львів : накладом «Самоосвіти», 1935. — 33 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ природничих наук ; чис. 27).

17. *Зарічний О.* Видавництво «Самоосвіта» / *О. Зарічний* // Календар Українського Робітничого Союзу на рік 1933. — Scranton, Pa : накладом Українського Робітничого Союзу, 1932. — С. 115–118.
18. *Зубко Н.* Книжкові серії у видавничому репертуарі України: типові пріоритети / *Надія Зубко* // Поліграфія і видавнича справа. — Львів, 2014. — № 4. — С. 65-77.
19. *Зуляк І.* Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939): [монографія] / *Іван Зуляк*. — Тернопіль : Воля, 2005. — 946 с.
20. Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1933 рік. — Львів : накладом «Червоної Калини», 1933. — [26], 184 с.
21. Календар «Комаря» на 1935 рік. — Львів : накладом Івана Тиктора, [1934]. — 106, [22] с. : іл.
22. *Коберський К.* Що таке самоосвіта і як до неї братися? / написав *Карло Коберський*. — Львів : накладом «Українського Робітничого Дому», [1930]. — 29, [3] с. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ порадників ; чис. 1).
23. *Кобилянський Л.* Микола Лисенко : (біогр. нарис) / *Л. Кобилянський*. — Львів : накладом М. Таранька, 1930. — 96 с. : іл. — (Популярна Бібліотека ; кн. 2).
24. *Котович А.* Микола Гоголь : (біогр. нарис) / *Анатоль Котович*. — Львів : накладом М. Таранька, 1930. — 68 с. : іл. — (Популярна Бібліотека ; кн. 4).
25. *Крип'якевич І.* Українське життя в давні часи. Ч. 1 : Княжі часи / написав *Іван Крип'якевич*. — Львів : накладом Т-ва «Просвіта» у Львові, 1933. — 98 с. : іл. — (Видання Товариства «Просвіта» у Львові ; чис. 789) (Бібліотека «Життя і Знання» ; чис. 14).
26. *Кусий Л.* Видавництво «Світ Дитини» Михайла Таранька: серія «Діточка Бібліотека» (1920–1939 рр.) / *Леся Кусий* // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2002. — Вип. 10. — С. 76-83.
27. *Кусий Л.* Видання Михайла Таранька для дітей та молоді (1919–1939 рр.): джерелознавчий аспект / *Леся Кусий* // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 670-692.
28. *Кусько Д. Д.* Серія як показник видавничої культури (на прикладі видань гуманітарного спрямування) / *Д. Д. Кусько, С. Я. Пліхтяк* // Поліграфія і видавнича справа. — Львів, 1977. — Вип. 32. — С. 199-205.
29. *Левицький В.* Під владою двох мечів. Світова історія. Ч. VI : Середні віки / написав *Володимир Левицький*. — 2-ге вид. — Львів : накладом «Самоосвіти», [1935]. — 48 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 37).

30. *Левицький В.* Порадник для бібліотекарів / *Виталій Левицький*. — Львів : видання Т-ва «Просвіта», 1938. — 128 с. : табл. — (Видання Товариства «Просвіта» у Львові ; чис. 854) (Підручна освітня бібліотека ; чис. 1).
31. *Лотоцький А.* Відкриття Канади / *Антін Лотоцький* (за *Шарлем Гіоном*). — Львів : накладом Вид-ва «Світ Дитини», 1932. — 32 с. : іл. — (Діточа Бібліотека ; кн. 110).
32. [*Лотоцький А.*]. Історія України для дітей / іл. *Михайла Фартуха*. — Львів : накладом Вид-ва «Світ Дитини», 1934–1935. — Ч. I–IV. — (Діточа Бібліотека ; кн. 160–кн. 163).
33. *Лотоцький А.* Смертне зілля : історичне оповідання з часів по смерті Ярослава Осмомисла / *Антін Лотоцький*. — 2-ге вид. — Львів : накладом М. Таранька, 1937. — 64 с. : іл. — (Популярна Бібліотека ; кн. 5).
34. *Лункевич В.* Життя первісного чоловіка та сучасних дикунів / *В. Лункевич* ; пер. *М. Лотоцький*. — Львів : накладом М. Таранька, 1930. — 148 с. : іл. — (Популярна Бібліотека ; кн. 3).
35. *Луштинський П.* Естетична аналіза поетичних творів / *Плятон Луштинський*. — Львів : накладом Т-ва «Учительська громада», 1933. — 39 с. — (Бібліотека «Української Школи» ; чис. 2).
36. *Любовець Н.* Біографічні серії в контексті розвитку української біографічної традиції / *Надія Любовець* // Українська біографістика : зб. наук. праць. — Київ, 2008. — Вип. 4. — С. 267-282.
37. *Огар Е. І.* Сучасні науково-популярні книжкові серії в Україні / *Е. І. Огар, М. Р. Процик* // Поліграфія і видавнича справа. — Львів, 1999. — № 35. — С. 255-261.
38. [*Павлів-Білозерський О.*]. Боротьба світів на Україні : нарис історії української революції 1917–1920 р. Ч. II : Доба Гетьманщини / написав *О. Слободич*. — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада», 1930. — 40 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 6).
39. [*Павлів-Білозерський О.*]. Велика Україна в огнях : нарис історії української революції 1917–1920 р. Ч. IV : Часи директорії У. Н. Р. / написав *О. Слободич*. — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада», 1931. — 40 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 23).
40. [*Павлів-Білозерський О.*]. Історія Галичини в рр. 1918–19 : нарис історії української революції 1917–1920 р. Ч. III / написав *О. Слободич*. — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада», 1930. — 44 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 9).

41. Програма навчання української мови в загальноосвітніх ліцеях : (проект). — Львів : накладом Т-ва «Учительська громада», 1937. — 42, [1] с. — (Бібліотека «Української Школи» ; чис. 5).
42. *Радченко А.* Академічні книжкові серії / *А. Радченко, О. Вакаренко* // Вісник Національної академії наук України. — 2008. — № 10. — С. 50-54.
43. *Раковський І.* Утворення світу : (з 41 ілюстрацією) / *Іван Раковський*. — Львів : накладом Т-ва «Просвіта», 1931. — 96, [3] с. : іл., карта. — (Видання Товариства «Просвіта» ; чис. 770) (Бібліотека «Життя і Знання»).
44. *Рінецький М.* Країна Фйордів : (Про Норвегію та її нарід) : географічно-іст. нарис / *Мирослав Рінецький*. — Львів : накладом Вид-ва «Світ Дитини», 1932. — 64 с. : іл. — (Діточа Бібліотека ; кн. 126).
45. *Сальоні Ю.* Нарис методики рідної мови : виклад, виголошений на методичнім курсі навчання української мови, уладженім Кураторією в днях 27.III. до 1.IV.1933 / *Ю. Сальоні*. — Львів : накладом Т-ва «Учительська Громада», 1933. — 41 с. — (Бібліотека «Української Школи» ; чис. 3).
46. *Сірополко С.* [Рецензія] / *Ст. Сірополко* // Українська книга. — 1939. — Чис. 1. — С. 29-31. — Рец. на кн.: Порадник для бібліотекарів / *Виталій Левуцький*. — Львів : видання Т-ва «Просвіта», 1938. — 128 с.
47. *Смаль-Стоцький С.* Концепція Шевченкової поеми «Сон» і її мистецьке переведення / *Степан Смаль-Стоцький*. — Варшава : Варяг, 1934. — 30 с. — (Бібліотека «Української Школи» ; чис. 4).
48. *Созанський В.* Тайни природи : початки хемії / написав *В. Созанський*. — Львів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада», 1930. — 52 с. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ природничих наук ; чис. 7/8).
49. *Старицький М.* Перед бурею : історичний роман з часів Хмельниччини / *Михайло і Людмила Старицькі* ; пер. *Микола Залізняк* ; прим. *І. Б. [Гвана Брика]*. — Львів : накладом Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1930. — Т. 1-2. — (Видавництво «Для школи і дому» ; чис. 12 – чис. 13).
50. *Стахів М.* Причини світової війни. Історія світової війни в рр. 1914–18. Ч. I / написав *Матвій Стахів*. — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада» у Львові, 1931. — 40 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 17).
51. *Стахів М.* Як провадилася світова війна. Історія світової війни в рр. 1914–18. Ч. II / написав *Матвій Стахів*. — Яворів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада» у Львові, 1931. — 40 с. : іл., карта. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 19).

52. *Степова І.* Коломийська видавнича серія «Театральна бібліотека» (1898–1914): книгознавчий аспект / *Іванна Степова* // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. — Львів, 2014. — Вип. 14. — С. 133-140.
53. *Храпливий С.* Сільське господарство Галицько-Волинських земель : із 229 таблицями, 17 діаграмами і 3 мапами / *Євген Храпливий*. — Львів : накладом фонду «Учіться брати мої», 1936. — 347, [2] с. — (Науково-популярна бібліотека Товариства «Просвіта» ; чис. 20).
54. *Чарнецький С.* Нарис історії українського театру в Галичині / *Степан Чарнецький*. — Львів : накладом фонду «Учіться брати мої», 1934. — 254 с.: іл. — (Науково-популярна бібліотека Товариства «Просвіта» ; чис. 11).
55. *Шаповал М.* Великий зрив : нарис історії української революції 1917–1920 р. Ч. I : Доба Української Центральної Ради / написали *М. Шаповал* і *О. Слободич* [*Остан Павлів-Білозерський*]. — Львів : накладом Укр. Вид. спіл. «Громада», 1930. — 40 с. : іл. — (Видавництво «Самоосвіта». Відділ суспільно-історичних наук ; чис. 3).
56. [*Шах С.*]. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові : з ілюстраціями / *Степан Перський*. — Львів : накладом Т-ва «Просвіта», 1932. — 268 с. : іл. — (Видання Товариства «Просвіта» ; чис. 780).
57. *Шевченко Т.* Кобзар. Повне видання з поясненнями. Т. 1: Романтична доба творчості Тараса Шевченка (до кінця 1842 р.). Ч. 1 / *Тарас Шевченко* ; зладив *Микола Сабат*. — У Львові : наклад Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1929. — 72 с. — (Видавництво «Для школи і дому» ; чис. 11).
58. *Шевченко Т.* Кобзар. Повне видання з поясненнями. Т. I: Романтична доба творчості Тараса Шевченка (до кінця 1842 р.). Ч. 2 / *Тарас Шевченко* ; зладив *Др. Микола Сабат*. — Львів : наклад Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1930. — 119, [3] с. — (Видавництво «Для школи і дому»; [чис. 14]).
59. [*Шкрумеляк Ю.*]. Серед цвітучого чаю : (оповідання малого мандрівника про чай і його управу) / *Олег Підгірський*. — Львів : накладом Вид-ва «Світ Дитини», 1933. — 28 с. : іл. — (Діточа Бібліотека ; кн. 145).
60. *Ярема Я.* Дитячі переживання і творчість Шевченка зі становища психоаналізи / *Яким Ярема*. — Львів : накладом Т-ва «Учительська громада», 1933. — 17 с. — (Бібліотека «Української школи» ; чис. 1).